

The following types of motivation like: material, immaterial, moral, organizational are defined and singled out. Motivation mechanisms of a human being are researched, particularly the structure of labor motivation of employees in the modern conditions is studied. Based on the research it is concluded that discipline of employees is almost impossible without external influence on it, which is an incentive and encouragement.

Keywords: *motivation, stimulation, legal incentive, types of motivation, methods of motivation.*

УДК 346.9

М. О. МАЦЕЛИК,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри господарського права та процесу

Національного університету Державної податкової служби України (м. Ірпінь);

О. В. ОНИШКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри господарського права та процесу

Національного університету Державної податкової служби України (м. Ірпінь)

ДО ПИТАННЯ ПОГЛИБЛЕННЯ ПРАВОВОГО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН ТА ГОСПОДАРСЬКИМИ САНКЦІЯМИ

Досліджено теоретико-правові питання сутності, видів, класифікації та застосування санкцій у сфері господарських (договірних) відносин. Наголошено, що неузгодженості, які виникають у процесі застосування санкцій, нерідко пов'язані з їх термінологічно-сутнісною правовою невизначеністю, а також із відсутністю тісного правового взаємозв'язку із сутнісними характеристиками правопорушень у сфері господарювання.

Ключові слова: *господарські відносини, господарські зобов'язання, правопорушення, санкції, відшкодування збитків, штрафні санкції, оперативно-господарські санкції.*

Matselik, N.A. and Onyshko, O.V. (2015), "On the issue of deepening legal relationship between offences of the subjects of economic relations and economic sanctions" ["Do pytannia pohlyblennia pravovoho vzaiemozviazku mizh pravoporushenniamy subiektiv hospodarskykh vidnosyn ta hospodarskyumy sanktsiiamy"], *Pravo i Bezpeka*, No. 3, pp. 120–124.

Постановка проблеми. Розв'язання проблеми своєчасного та належного виконання господарських зобов'язань займає чільне місце в процесі вдосконалення правового регулювання господарських (договірних) відносин. Це пов'язано з тим, що, як свідчить юридична практика, кількість випадків невиконання або неналежного виконання приписів правових норм або господарських договорів, контрактних зобов'язань продовжує сягати значних розмірів. У переліку заходів для усунення причин і умов, що спричиняють порушення виконання господарських договорів та відшкодування їх наслідків, особливе місце посідає застосування системи господарських санкцій. Тому проблема співвідношення відповідальності учасників господарських відносин, які вчинили правопорушення, та учасників, які несуть матеріальну відповідальність при заподіянні збитків, завжди перебувала у полі зору багатьох науковців-правознавців і практиків-юристів, серед яких вітчизняні вчені О. Беяневич, О. Вінник,

І. Канзафарова, Б. Карнаух, В. Мамутов, Т. Мацелик, А. Плахотний, А. Чучковська, Р. Шиска, В. Щербина та ін. Їх напрацювання збагатили юридичну науку вагомими узагальненнями правового регулювання господарських відносин із використанням господарських санкцій.

Разом з тим, і сьогодні існують значні розбіжності не лише щодо основних видів санкцій, які застосовуються за правопорушення у сфері господарських правовідносин, а й щодо їх сутності, що вказує на недостатнє використання на практиці потенціалу санкцій як заходів примусу до учасників таких правовідносин.

Тому **мета** цієї статті полягає у поглибленні теоретичних засад господарських санкцій у забезпеченні господарських зобов'язань для посилення правового взаємозв'язку між процесами розвитку господарських відносин та пошуку відповідних господарських санкцій.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 2 ст. 217 Господарського кодексу України застосовуються такі види санкцій, як

відшкодування збитків, штрафні санкції, оперативно-господарські санкції [1]. Водночас у світовій практиці застосовується більша кількість видів господарських санкцій, що розцінюється як позитивне явище для функціонування контрактного права [2, с. 12]. Варто зазначити, що подібний підхід має об'єктивне підґрунтя, обумовлене низкою чинників, головними серед яких можна назвати як предмет договору та природу його порушення, так і мету (ціль) санкцій, що, в свою чергу, також відзначаються різноманітністю.

Так, щодо мети санкцій, то тут можливі різні варіанти і проглядається ряд відмінностей, які лежать у площині «відшкодування збитків – покарання». Зокрема, в англо-американському праві переважаючою є позиція відшкодування збитків, що пояснюється необхідністю компенсації збитків, а не покарання, зважаючи, що порушення умов договору є цивільним правопорушенням, а не кримінальним злочином [3, с. 359]. Вітчизняні дослідники, аналізуючи види санкцій, що застосовуються у сфері контрактного права США, виділяють штрафні збитки, метою застосування яких є саме покарання порушника за його протиправну поведінку, та, посилаючись на джерело [4, р. 190], зазначають, що за загальним правилом вони не можуть призначатися за порушення контрактних зобов'язань [2, с. 13].

У пошуках відповіді на питання щодо кількості і мети застосування санкцій доречно навести позицію вітчизняних науковців стосовно правового регулювання корупції. Вважається, що зміна правових норм є і буде малоєфективною через можливості обходу заборон, невиконання цих правових норм або їх використання в особистих чи корпоративних інтересах, тобто у корупційних цілях. Тому «провідним принципом усєї антикорупційної політики має бути постійне підвищення ризиків, вартості втрат і рівнів нестабільності для залучених до корупції державних посадовців, представників бізнесу і громадян» [5, с. 118]. І хоча порушення контрактного права і корупція – явища різної правової природи і вимагають різної правової відповідальності, однак постановка питання щодо підвищення ризиків, вартості втрат і рівнів нестабільності за невиконання або неналежне виконання приписів правових норм, господарських договорів, контрактних зобов'язань застосовує на її детальніше вивчення з позиції протидії та попередження подібних порушень.

Існуючі відмінності, а інколи й неузгодженості у поглядах щодо застосування санкцій, на нашу думку, нерідко пов'язані з певними відмінностями у трактуванні сутності окремих

видів санкцій та їх якісних характеристик. Насамперед це стосується таких із них, як штраф, пеня, неустойка. Так, Господарський кодекс України штраф, пеню та неустойку (не надаючи їм окремих визначень) ідентифікує як штрафні санкції, а згідно з Цивільним кодексом України штраф і пеня – це окремі види неустойки. Тобто штраф і пеня не розглядаються як окремі види юридичної відповідальності, а тому можуть бути одночасно стягнутими за порушення окремих видів господарських зобов'язань, передбачених ч. 2 ст. 231 ГК України, не вступаючи у суперечність зі ст. 61 Конституції України, де зазначено що ніхто не може бути двічі притягненим до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. Отже, проблеми можуть виникати не через недостатню кількість видів санкцій, а власне через їх термінологічно-сутнісну правову невизначеність.

Одне з загальноприйнятих тлумачень поняття «санкція» – це заходи впливу, покарання за порушення закону. При цьому існують різні її види, зокрема господарські, кримінальні, міжнародні, кредитні тощо, залежно від сфери відносин, де ці санкції застосовуються.

Як уже зазначалося, Господарським кодексом України (ст. 217) визначені такі види господарських санкцій: відшкодування збитків, штрафні санкції, оперативно-господарські санкції. Штрафними санкціями (ст. 230) визнаються господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня). У той же час не важко помітити, що перелічені види санкцій неоднорідні за своєю природою. Так, відшкодування збитків хоча й становить різновид санкцій, однак воно відмінне від таких санкцій, як штраф, пеня та неустойка.

Для характеристики правової категорії «відшкодування збитків» розглянемо її під кутом зору понять «збиток» та «відшкодувати», зважаючи, що недосконалість понятійного апарату – одна із ключових передумов виникнення низки правових колізій.

Збиток – це матеріальні втрати [6, с. 740] або поняття, що використовується для позначення сукупних втрат. У ГК України під збитками розуміються витрати, зроблені управленою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною (ст. 224). Збитки трактують також як витрати матеріальних та грошових ресурсів підприємств, об'єднань, організацій, громадян у результаті перевищення витрат на

виробництво і збут продукції над виручкою від її реалізації, тобто перевищення витрат над доходами, а також неефективного господарювання та недоліків у ціноутворенні.

Відшкодувати - давати кому-небудь щось інше замість витраченого, загубленого, знищеного; поповнювати витрати, збитки чимось іншим [6, с. 337–338]. Тобто відшкодування можна

визначити як суб'єктивно-об'єктивну характеристику ситуації, що відбиває прояв, значущість і компенсацію для суб'єкта понесених втрат.

Існують відмінності і у тлумаченні окремих видів штрафних санкцій (табл. 1). Так, пеня – це і грошове стягнення, і неустойка, і форма покарання, а штраф – це грошове стягнення, а також плата.

Таблиця 1

Характеристика окремих видів санкцій

Пеня	Штраф	Неустойка
1) грошове стягнення за невиконання або прострочення взятих за домовленістю чи встановлених законом зобов'язань [7, с. 554]; 2) неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання [8, с. 80]; 3) форма покарання у вигляді грошового стягнення, що застосовується до сторони, яка затримала виконання прийнятого по договору зобов'язання [9, с. 202]	1) грошове стягнення, яке накладається як покарання переважно в адміністративному або судовому порядку [10, с. 832]; 2) плата у фіксованій сумі або у вигляді відсотків від суми податкового зобов'язання (без урахування пені та штрафних санкцій), яка справляється з платника податків у зв'язку з порушенням ним правил оподаткування, визначених відповідними законами та іншими нормативно-правовими актами [8, с. 139]	штраф, пеня – грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторowi в разі порушення боржником зобов'язання [9, с. 178]

Кожне із наведених визначень відображає певні сторони того чи іншого виду санкцій, їх вплив на правопорушника та специфіку підгалузевих способів захисту, але недосконалість теоретичних основ загальних понять суттєво ускладнює практику застосування цих санкцій.

У контексті розв'язання таких неузгодженостей особливого значення набуває класифікація господарських санкцій, коли згідно з обраним критерієм виділяють окремі групи та види господарсько-правових санкцій (табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація господарсько-правових санкцій

Критерій	Група	Вид	Автор
Спосіб впливу на правопорушника	Майнові	Неустойка, штраф, пеня, відшкодування збитків	Щербина В. С.
	Немайнові	Оперативні, адміністративні, господарські	
Спосіб впливу на правопорушника	Майнові	Відшкодування збитків, неустойка (штраф, пеня), заходи конфіскаційного характеру, окремі нетипові заходи відповідальності	Беляневич О. А.
Характер наслідків	Усунення незаконно досягнутих результатів	Стягнення в дохід бюджету грошових сум, конфіскація матеріальних цінностей тощо	Мамутов В. К.
	Обмеження правоздатності правопорушника	Зупинення дії ліцензії, заборона випуску цінних паперів тощо	
Обмеження правоздатності правопорушника	З боку іншої сторони договірної обов'язку	Заходи оперативного впливу, оперативно-господарські санкції	
	Спрямовані на спонукання до необхідної поведінки	Неустойка (штраф, пеня), відшкодування збитків	

З точки зору доцільності розширення видо-вої класифікації господарсько-правових санкцій, можна зазначити наступне. Зважаючи, що єдиною підставою для застосування санкцій через інститут відповідальності є порушення юридичного обов'язку [11, с. 49], особливої ваги, на нашу думку, набуває класифікація господарсько-правових санкцій за критеріями саме правопорушення, його виду, наслідків та впливу на порушника і потерпілого. Вони ж повинні бути і основою поділу господарсько-правових санкцій на окремі групи. Так, беручи за основу позицію І. Кантафарової щодо сутності цивільно-правової відповідальності як охоронного інституту права, де вона виділяє 1) компенсаційний вплив на потерпілого та 2) штрафний (репресивний) вплив [12, с. 171–175], такий поділ може використовуватися і до господарсько-правової відповідальності.

Стосовно наслідків правопорушення це можуть бути обмеження особистого або майнового характеру, а для їх поділу на окремі групи група економічних наслідків має передбачати відшкодування збитків, а група правових – забезпечувати правопорядок у сфері господарювання.

Не менш важливою є класифікація господарсько-правових санкцій і за суб'єктом впливу (відповідальності). Як зазначає Р. Шишка, розглядаючи цивільно-правову відповідальність, сьогодні не існує чіткого розподілу учасників деліктних правовідносин, де слід розрізняти не тільки деліквентів (тих, які вчинили правопорушення), а й відповідачів (компенсаторщиків), які несуть матеріальну відповідаль-

ність за деліквентів, забезпечують компенсаторність при заподіянні збитків [11, с. 47]. Продовжуючи розподіл учасників правовідносин, автор виокремлює і таку групу, як потерпілі, які потребують компенсації, відшкодування збитків, що розглядається, зокрема за англійським правом, як універсальна, первинна санкція.

В укрупненому вигляді необхідно виділяти три групи санкцій правового регулювання господарських (договірних) відносин. Перша група – це господарські санкції, які встановлюються за ініціативою учасників цих відносин за правопорушення у сфері господарювання, за невиконання або неналежне виконання господарських зобов'язань, мета яких полягає у реалізації відповідальності, припиненні правопорушень та ліквідації їх наслідків. Друга група – адміністративно-господарські санкції, що встановлюються органами влади за порушення законодавчо встановлених правил господарської діяльності. Третя група – оперативно-господарські санкції, що встановлюються потерпілою стороною за порушення господарських зобов'язань, метою яких є припинення або попередження повторення правопорушень.

Висновок. Лише за умови встановлення тісного правового взаємозв'язку між сутнісними характеристиками правопорушень у сфері господарювання та застосуванням адекватних санкцій можна досягти ефективності правового регулювання відповідальності за виконання господарських зобов'язань зокрема та господарського законодавства в цілому.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України : закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Мацелик М. О. Господарські санкції у сфері господарських відносин (порівняльна характеристика з англо-саксонською правовою системою) / М. О. Мацелик, К. О. Гавриш // Малий і середній бізнес (право, держава, економіка). – 2014. – № 3–4 (58–59). – С. 10–15.
3. Гапало С. Ю. Види санкцій за контрактним правом англо-саксонської правової сім'ї / С. Ю. Гапало // Держава і право. – 2009. – Вип. 46. – С. 358–364.
4. Stannard J. E. Delay in the performance of contractual obligation / J. E. Stannard. – Oxford : Oxford University Press, 2007. – 390 p.
5. Лазаренко С. Ж. Базові принципи та елементи антикорупційної політики в Україні / С. Ж. Лазаренко, К. А. Бабенко // Інвестиції: практика та досвід. – Грудень 2014. – № 23. – С. 116–119.
6. Новий тлумачний словник української мови у : у 3 т. Т. 1 / уклад.: В. В. Яременко, М. О. Сліпушко. – Київ : Аконт, 2008. – 926 с.
7. Новий тлумачний словник української мови у : у 3 т. Т. 2 / уклад.: В. В. Яременко, М. О. Сліпушко. – Київ : Аконт, 2008. – 926 с.
8. Податковий словник-довідник / за ред. Л. Л. Тарангул ; [упоряд. Л. Л. Тарангул, З. С. Варналій, А. М. Новицький та ін.]. – Київ : Знання України, 2010. – 155 с.
9. Словник фінансово-правових термінів: - Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2006. – 343 с.
10. Новий тлумачний словник української мови у : у 3 т. Т. 3 / уклад.: В. В. Яременко, М. О. Сліпушко. – Київ : Аконт, 2008. – 862 с.
11. Шишка Р. Б. Щодо відповідальності у цивільному праві / Р. Б. Шишка // Малий і середній бізнес (право, держава, економіка). – 2014. – № 1–2 (56–57). – С. 46–50.

12. Канзафарова І. С. Теорія цивільно-правової відповідальності : монографія / І. С. Канзафарова. – Одеса : Астропринт, 2006. – 264 с.

Надійшла до редколегії 19.10.2015

**МАЦЕЛИК Н. А., ОНЫШКО О. В. К ВОПРОСУ УГЛУБЛЕНИЯ ВЗАИМОСВЯЗИ
МЕЖДУ ПРАВОНАРУШЕНИЯМИ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВЕННЫХ
ОТНОШЕНИЙ И ХОЗЯЙСТВЕННЫМИ САНКЦИЯМИ**

Исследованы теоретико-правовые вопросы сущности, видов, классификации и применения санкций в сфере хозяйственных (договорных) отношений. Отмечено, что несогласованности, которые возникают в процессе применения санкций, нередко связаны с их терминологически-сущностной правовой неопределённостью, а также с отсутствием тесной взаимосвязи с сущностными характеристиками правонарушений в сфере хозяйствования.

Ключевые слова: хозяйственные отношения, хозяйственные обязательства, правонарушения, санкции, возмещение потерь, штрафные санкции, оперативно-хозяйственные санкции.

**MATSELIK N. A., ONYSHKO O. V. ON THE ISSUE OF DEEPENING LEGAL
RELATIONSHIP BETWEEN OFFENCES OF THE SUBJECTS OF ECONOMIC
RELATIONS AND ECONOMIC SANCTIONS**

Theoretical and legal issues of the nature, types, classification and application of sanctions in the sphere of economic (contractual) relations are studied. It is emphasized that the inconsistencies that arise in the process of application of sanctions, are often related to their terminological and essential, legal uncertainty and lack of close legal relationship with the essential characteristics of the offences in the field of economic activity. Attention is paid to the large number of species of economic sanctions applied in the world practice. Research of the possibility of combating and preventing improper execution of commercial agreements while studying legal liability is needed more detailed analysis.

The issue of expediency of enlarging the species classification of economic and legal sanctions is considered. It is offered to make as the basis of their division, first of all, the criterion of the offence, its types, consequences and impact on the offender and the victim. The author has concluded about the need to establish more close legal relationship between the essential characteristics of the offences in the sphere of economic activity and application of appropriate sanctions that would contribute more fully realization of the potential of sanctions as measures of compulsion to participants of economic legal relations.

Keywords: economic relations, economic obligations, offences, sanctions, reimbursement of losses, penalties, operative and economic sanctions.

УДК 347.23

О. А. СУРЖЕНКО,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права № 1

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

**ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ
НЕРУХОМОСТІ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ**

Висвітлено взаємозв'язок сучасних причин недоліків у законодавчому регулюванні нерухомості з підходами, які були втілені у законодавстві радянських часів. Зокрема, це стосується вилучення з цивільного обороту землі; відсутності поняття нерухомості та права власності на квартири в багатоквартирних будинках; неврегульованості багатоквартирного будинку як об'єкта права; неприділення визначального значення правовому режиму земельної ділянки для встановлення прав на нерухомість, зведену на ній. Доводиться необхідність кардинального та комплексного вирішення питань належного регулювання нерухомості в сучасному законодавстві.

Ключові слова: нерухомість, земельна ділянка, квартира, багатоквартирний будинок, право власності, об'єкт права.

Surzhenko, O.A. (2015), "Problems of legislative regulation of Ukrainian real estate in the historical context" ["Problemy zakonodavchoho rehuliuвання ukrainiskoi nerukhomosti v istorychnomu konteksti"], *Pravo i Bezpeka*, No. 3, pp. 124–129.